

УДК 94(477):008:1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-3-13>**Мар'яна ФРАНЧУК,**

orcid.org/0000-0003-1714-6367

*студентка I курсу магістратури факультету культури та мистецтв
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) maryana.ugrinovic@gmail.com***Віктор ШОСТАК,**

orcid.org/0000-0002-4837-9633

*кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) shostakvictor4@gmail.com*

ВИТОКИ ЕСТЕТИКИ І ЗМІСТУ НАРОДНОГО ТАНЦЮ

В статті розглядається народний танець як один із доступних, зрозумілих, сприйнятливих, а тому популярних і найулюбленіших видів мистецтва, в якому магістральним модусом створення образу є рух і положення людського тіла. Здійснено культурологічний вимір українського народного танцю у хронотопі української народної художньої культури. А також висвітлена природа й ознаки художнього образу як категорії естетики, специфіка образу в танцювальному мистецтві. Для дослідження використаний комплекс наукових методів: аналітичний, науково-теоретичний, метод синтезу і порівняння, методи спостереження, збору інформації і узагальнення. Вивчення інформаційних джерел дало змогу з'ясувати основні науково-теоретичні підходи до дослідження танцювального мистецтва, аналіз і синтез застосовані при визначенні предмета, мети і методи роботи. Історико-порівняльний метод дав можливість простежити виникнення і сьогоденний стан народно-сценічного танцю. Методи спостереження, збору інформації, описовий і узагальнення дали змогу з'ясувати особливості діяльності українського народного танцю. Новизна полягає в тому, що українська народна творчість увібрала в себе все найкраще з традицій і звичаїв, і звичайно результат становлення українського народу як нації. З висновку видно, що джерелом народно-сценічного танцю є народна творчість. Народно-сценічний танець сприяє фізичному розвитку майбутніх танцюристів, вчить координації рухів різних частин тіла, розвиває витривалість і техніку правильного дихання. Вивчаючи танці різних етнічних груп, їх стилі та манери виконання, майбутні танцюристи отримують необхідні знання для творчого сприйняття та відтворення емоцій художніх образів.

Ключові слова: народно-сценічний танець, хореографічне мистецтво, народні танці, танець, хореографія, народна творчість.

Maryana FRANCHUK,

orcid.org/0000-0003-1714-6367

*First-year Master's Student at the Faculty of Culture and Arts
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) maryana.ugrinovic@gmail.com***Victor SHOSTAK,**

orcid.org/0000-0002-4837-9633

*Candidate of Historical Sciences,**Associate Professor at the Department of Cultural Studies and Management Socio-Cultural Activities
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) shostakvictor4@gmail.com*

ORIGINS OF AESTHETICS AND CONTENT OF FOLK DANCE

The article considers folk dance as one of the accessible, understandable, receptive, and therefore popular and most beloved forms of art, in which the movement and position of the human body is the main mode of image creation. The cultural dimension of Ukrainian folk dance in the chronotope of Ukrainian folk artistic culture was carried out. As well as the nature and features of the artistic image as a category of aesthetics, the specificity of the image in dance art is highlighted. A complex of scientific methods was used for the research: analytical, scientific-theoretical, the method of synthesis and comparison, methods of observation, information gathering and generalization. The study of information sources made it possible to find out the main scientific and theoretical approaches to the study of dance art, analysis and synthesis were applied in determining the subject, goal and methods of work. The historical-comparative method

made it possible to trace the origin and current state of folk stage dance. Methods of observation, information gathering, descriptive and generalization made it possible to find out the peculiarities of the activity of Ukrainian folk dance. The novelty lies in the fact that Ukrainian folk art has absorbed the best of traditions and customs, and of course the result of the formation of the Ukrainian people as a nation. From the conclusion, it is clear that the source of folk stage dance is folk creativity. Folk stage dance contributes to the physical development of future dancers, teaches coordination of movements of different parts of the body, develops endurance and proper breathing technique. By studying the dances of different ethnic groups, their styles and manners of performance, future dancers will gain the necessary knowledge for creative perception and reproduction of the emotions of artistic images.

Key words: folk stage dance, choreographic art, folk dances, dance, choreography, folk creativity.

Постановка проблеми. Хореографічне мистецтво, як і духовна культура в цілому, тісно пов'язане з історією народу, його традиціями. Різноманітними рухами й жестами людина передавала свої враження від навколишнього світу, вкладаючи в них свій настрій, порухи душі, і звісно танці були одним із засобів комунікації.

Історія танцю охоплює широкий спектр явищ. Кожне покоління відображає через танець свої світовідчуття, світоглядні уявлення і культуру. Тому народний танець завжди є сучасним. І в наш час ми виконуємо фольклорний танець, який втілює досвід поколінь, з урахуванням сучасного рівня розвитку людини, мимоволі додаючи до нього сучасних фарб і нового змісту.

Народний танець – прояв присутності культури у кожного народу світу. Українська хореографічна культура відображає особливості ментальності українського народу, формує стереотипи сприйняття художніх цінностей. Тому народний танець є носієм культурного коду народу, втілює важливі риси національної культури, є ретранслятором системи цінностей, традицій, моральних та естетичних ідеалів. Через танцювальне мистецтво людина прилучається до автентичних витоків власної культури, гармонійно розвивається в просторі духовної самореалізації, відтворює архетипи сприйняття. В цьому контексті вивчення витоків народної хореографії, еволюції її художньо-естетичних змістів є актуальною науковою проблемою і перспективним напрямком наукового дослідження.

Мета даної статті виявити автентичні особливості і нові форми творчості ансамблів українського народного танцю, витоки та світоглядні змісти української хореографічної культури..

Аналіз досліджень. Гуменюк А.І. описав особливості українських народних танців, подав їх класифікацію і теоретичні узагальнення. Цінними є думки автора щодо еволюції того чи іншого танцю, залучений великий етнографічний і фольклорний матеріал. Основи народно-сценічного танцю проаналізував Зайцев Є.В., який в своїх працях вказав на необхідність обрання відповідного сценічного оформлення і пластичного виконання, яке б відпо-

відало народним уявленням про зміст і мету хореографічної форми. Про використання народної танцювальної культури для хореографічної освіти дітей дошкільного віку писав Шевчук С.А. Теорію, лексику і давні традиції української хореографічної культури досліджували Легка С.А., Верховинець В. Т., Василенко К.Ю., Білаш П. М. Окремий період розвитку українського народно-сценічного танцю в 10–30-х роках ХХ століття описав Білаш П.М. Епоха стосується українського культурного відродження, де народний танець став символом загального духовного піднесення. На величезному художньо-естетичному і національно-патріотичному змісті фольклору і народного мистецтва наголошували у своїх працях Дроб'язко П.І. і Ступак Ю.П. (Василенко 1998: 7)

Виклад основного матеріалу. Український народний танець – це гармонійне поєднання автентичного мистецтва, фольклору та музики. Він відомий не лише в Україні, а й у всьому світі. Український народний танець увібрав у себе кращі традиції та звичаї, і звичайно етапи становлення та розвитку духу українського народу в результаті становлення нації.

Гарячий і ліричний, нестримний і повільний український танець захопив світ. Вони яскраво демонструють характер, шляхетність і самобутню культуру українського народу. Народний танець став невід'ємною частиною українського мистецького життя та світової хореографії. Вони продовжують рости на сучасній сцені. (Білаш 1995: 9)

З давніх-давен український народний танець підкорював серця іноземців своєю запальною пристрастю, кульмінаційними переходами, м'якістю рухів і барвистістю костюмів. Вони наповнені емоціями, переживаннями та багатоглавним досвідом поколінь. Танець втілює ідеї, які б не придумали, це поєднання кольору, душевної сили, емоційної насиченості, унікальності ритму і звуку. Своє враження від навколишнього світу людина передає різними рухами і жестами, вираючи свої емоції і порухи душі. Вигуки, пісні, пантоміми, танці взаємопов'язані.

Сам танець завжди був тісно пов'язаний з життям і побутом людей. Тому кожен танець

відповідає характеру і духу народу, з якого він виник. Зі зміною соціального устрою та умов життя змінювалися характер і тематика мистецтва, змінювався танець. (Ступак 1960: 11)

В народній уяві українців гопак стоїть на першому місці. Це й не дивно, адже й зараз це улюблений танець українських чоловіків. Спочатку гопак був розминкою, під час якої козаки відточували свою бойову майстерність. Пізніше цей танець вийшов далеко за межі Запорізької Січі і став популярним серед різних верств населення.

Рухи не прості і вимагають хорошої фізичної підготовки, але все одно виконуються з посмішкою та захопленням. Дівчата танцювали, і веселий настрій поступово змінювався. Для виконання танцю беруть участь п'ятеро хлопців і дві дівчини. Цікавою особливістю є те, що іноді хлопці танцюють із козацькими шаблями. Танцювальні костюми схожі на національні, але все ж є деякі відмінності. Зазвичай дівчата одягають білі блузки з вишитими візерунками та національною символікою, а поверх них – вовняну спідницю (спідницю) і фартух. Червоне намисто, чобітки та вінок із квітів ідеально доповнюють образ українки.

«Візитівкою» гопака є шаровари. Це широкі чоловічі штани, бажано червоного або синього кольору, підв'язані поясом (поясом). Танець отримав золоту медаль на VI Всесвітньому молодіжному студентському фестивалі. (Дроб'язко 1997: 10)

Другим за популярністю в Україні є козак. Цей танець названо на честь козаків. Робиться парами, без зайвих прийомів. Йому властиві легкість, ніжність і ліризм. Часто використовуються моменти імпровізації та гумору. (Шевчук 2006: 4)

Коломийка – карпатський танець. Назва походить від короткої народної пісні. Танець – це танець пар або парних номерів у колі.

Найпростіший танець - це хоровод. Це ритуальний ігровий танець у стилі ф'южн. Цей танець популярний під час різдвяних та весняних свят. Мета танцю - божественна любов і щастя в подружньому житті. (Гуменюк 1969: 1)

Танець – це не лише музика, рухи та костюми, а й люди, які займаються танцем, мрії здійснюються, а це справжнє задоволення.

Танець – це самобутня творчість людей, що відображає століття емоційного художнього життя. Народний танець завжди змістовний, має чітку тематику та ідею, має драматичну основу та сюжет, який містить конкретні та складні художні образи, що складаються з різноманітних пластичних рухів та картин. Автентичність, конкретність, художність танцювальних образів відобра-

жено в їхньому змісті та танцювальній лексичі, пов'язаній з мелодією, характером, ритмом, ритмікою. Танець через народний танець виражає і розкриває духовне життя людей, побут, естетичні смаки та поняття. За час свого розвитку танець став самостійним видом мистецтва і є однією з форм естетичного виховання. (Легка 2001: 5)

У кожному регіоні, в кожній місцевості відроджені свої традиції, свої особливості, своя манера виконання і свої оригінальні танці. У танці люди виражають свої почуття, настрої, ставлення до явищ життя. Народний танець і пісня нероздільні, накладають відбиток на характер і стиль, визначають своєрідність виконавської техніки, доповнюють танець змістом і сюжетом, емоційною виразністю і співочою пластикою. У дохристиянській Русі на язичницькі свята за календарем існували великі ігри, що відбилися на зміні жестів у танці, почали з'являтися нові танцювальні рухи. Зосереджене око людини, яка звикла до спілкування з природою, набуває найбільш характерних, найважливіших і найважливіших характеристик навколишнього світу. Танець намагається передати ці характеристики через пластику тіла, ніг, рук і міміки. Руки та міміка особливо важливі як засоби вираження. Ще в давнину люди використовували пластичні рухи для вираження різноманітних емоційних станів. Поступово розвиваючись і змінюючись, танець став основою для створення особливого виду драматичного мистецтва – балету. (Зайцев 1975: 2)

Окремі танцювальні елементи існували вже в мистецтві первісних людей. Наприклад, танок перед полюванням, де учасники зображували рухи тварин і мисливців. Це репетиція перед полюванням, яка допомагає краще організувати полювання і принести удачу. Мистецтво племен первісного суспільства не виділяється в особливу сферу діяльності, воно є невід'ємною частиною повсякденного життя.

Богослужіння релігійний танець також зародився в давнину. Первісні люди приписують незбагненні природні явища загадковим вищим істотам – волі богів. З'явився культовий танець, з появою культу. Свято, присвячене сонцю, відрізняється особливою пишнотою і супроводжується особливо насиченим танцем. Характеристики первісного мистецтва ілюструють художню творчість і звичаї народів, які століттями випробовувалися окремо. Під час поширення християнства на Русі старі язичницькі святкування не зникли безслідно, а були адаптовані до нової релігії, частково й у наш час. Завдяки традиційній формі, в якій проводяться ці свята, танці, пов'язані з ними, певною мірою зберігають свій первісний вигляд.

Тому одним із головних джерел народного танцю є трудовий процес, стосунки між працівниками та їх взаємовідносини з працею. (Зайцев 1975-1976: 3)

Другим джерелом є природно-кліматичні умови життя та різноманітні природні явища. Дивлячись на довкілля, часто звертаєшся до його образів. Яскравим прикладом є танець «Утушка», «Олені», «Півень», «Море» та ін.

Третім джерелом народної творчості є побут людей, його мораль, мораль, які відтворюються в танці й передаються через показ умовно-ігрового характеру взаємин. До цієї групи належать численні кадрилів та хороводи. (Верховинець 1990: 6)

Отже на формування тієї чи іншої танцювальної культури великий вплив мають історія культури та соціально-економічні умови, в яких живуть люди. Свою роль відіграли також традиції, обряди та побут людей. Тому в народі існують ритуальні танці, які супроводжують заручини, весілля, різдвяні свята. Наприклад: молдавський – "Зестря", український – "Гиляч", "Березнянка".

Крім обрядових, існують і побутові танці, що походять від хороводу. Ці танці відображають особливості певних людей. Домашні танці супроводжують життя людини. Вони танцюють на масових гала та вечірках. До видів сімейних танців в українському танці належать метелики, гопакі, козаки, коломийки, гуцулки, верховинки, польки, кадрилів. Люди також займаються епізодичними танцями, які з'являються дуже пізно. Серед них за допомогою народних танців відображаються конкретні явища навколишнього життя і природи. Зміст танцю відображається в його назві. Так, наприклад, танець «Лісоруб» отримав свою назву тому, що його сюжет – трудовий процес вирубку лісу. (Василенко 1996: 8)

Народна творчість є джерелом народно-сценічного танцю. За допомогою талановитого балетмейстера художня виразність танцю стає надзвичайно насиченою, що, у свою чергу, вимагає від танцюристів високої виконавської майстерності, зберігаючи при цьому національний характер танцю.

Тому в процесі навчання та становлення танцюриста велику роль відіграє народний та сценічний танець. Вивчаючи танці різних народів, їх стилі та виконання, майбутній танцюрист може отримати знання, необхідні йому для творчого сприйняття та емоційного зображення художніх образів. (Зайцев 1975: 2)

Просте і чітке виконання технічно складних рухів свідчить про високий рівень виконавської майстерності. Танцюристам, які бояться виконувати складні танцювальні елементи, як відомо, бракує артистизму. Він досить компактний і не

має значущого художнього виконання. Сюжетні танці діляться на групи, де основною темою є:

а) праця (молдавський – "Тебекеряска", українські – "Косар", "Шевчик");

б) народна героїка (укр. – "Аркан" молд. – Тайдучаска");

в) народний побут (укр. – "Катерина", "Горлиця");

г) окремі явища природи (молд. – "Винтул", укр. – "Метелиця");

д) звички птахів і тварин (молд. – "Оіца", "Бичок", укр. – "Гусак").

Завдяки великій праці фольклористів усі ці танці збереглися і стали дослідницьким матеріалом для сучасних учених. Велика кількість таких танців і сьогодні поповнює репертуар сучасних професійних та аматорських колективів. Але перед виходом на сцену всі вони проходили певну сценічну обробку: збагачувалися новими танцювальними стилями, складною хореографією тощо. Художня якість танцювального твору залежить від знання основ народного танцю, таланту й ерудиції хореографа. Великих успіхів балетмейстери досягли в галузі народного танцю. Вони працюють у трьох напрямках. Деякі з них поглиблюють їх індивідуальні сторони, прикрашаючи та ускладнюючи окремі танцювальні рухи, жести тощо, зберігаючи національну сутність і композицію танцю. Представником цього напряму є відомий хореограф-фольклорист В. Верховинець. Інші балетмейстери і режисери наповнюють загальну композицію народного танцю спеціально поставленими танцювальними рухами, головною метою яких є підсилення змісту твору мистецтвом професійної хореографії. Цей хореографічний твір характеризується віртуозністю та різноманітністю хореографічних закономірностей у процесі виконання. (Василенко 1998: 7) Іншим напрямком найвидатніших майстрів танцю є використання виразної сили народного танцю для створення нових оригінальних танцювальних творів на основі існуючих народних традицій. Тут можна згадати ім'я П. Вірського, реформатора українського народного танцю, який вказував, що народно-сценічний танець сприяє фізичному розвитку майбутніх танцюристів, навчає координації рухів різних частин тіла, розвиває витривалість і техніка правильного дихання. У класі народно-сценічного танцю танцюристи удосконалювали свою технічну підготовку та опановували стиль і національні особливості народного танцю.

Висновки. Український народний танець увібрав кращі традиції та звичаї українського народу як нації, зберігаючи основні етапи його духовного

становлення та розвитку, а також художньо-естетичні форми.

Танець – це самобутня творчість людей, що відображає століття емоційного художнього життя. Народний танець завжди змістовний, має чітку тематику й ідею, має драматичну основу й сюжет, у якому присутні конкретні й складні художні образи, що складаються з різноманітних пластичних рухів і картин.

Деякі елементи танцю присутні вже в мистецтві первісної людини. Богослужіння релігійний танець також зародився в давнину. Первісні люди приписують незбагненні природні явища загадковим вищим істотам – волі богів. З'явився культовий танець, з появою культу. Свято, присвячене сонцю, відрізняється особливою пишнотою і супроводжується особливо насиченим танцем.

Одним із головних джерел народного танцю є трудовий процес, взаємовідносини людей у праці та їх ставлення до праці. Друге джерело – природно-кліматичні умови життя, різноманітні природні явища. Дивлячись на довкілля, часто звертаєшся до його образів. Третім джерелом народної творчості є побут народу, його мораль, етика, які відтворюються в танці й передаються через умовно-ігровий характер виразних відносин.

Те, як виконується народний танець, потребує теоретичних знань про соціокультурні передумови, в яких він виник, а також художній смак того часу. Коли танцюрист відчуває себе частиною багатогранного світу української культури та духу, стає можливим внутрішнє мистецьке відчуття виконавця, високий рівень творчості та бездоганне виконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк А.І. Українські народні танці. Київ: Наукова думка, 1969. 612 с.
2. Зайцев Є.В. Основи народно-сценічного танцю. Київ: Мистецтво, 1975. 223 с.
3. Зайцев Є.В. Основи народно-сценічного танцю: посібник. Київ: Мистецтво, 1975–1976. 285 с.
4. Шевчук А. С. Українське народне танцювальне мистецтво як основа загальної хореографічної освіти дошкільників. Київ: 2006. 120с.
5. Лерка С.А. Традиції народної культури в українській хореографії. Київ: КНУКіМ, 2001. 173с.
6. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ: Музична Україна, 1990. 149 с.
7. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ: 1998. 22 с.
8. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю Київ: Мистецтво, 1996. 496 с.
9. Білаш П. М. Деякі особливості розвитку українського народно-сценічного танцю в 10–30-х роках ХХ століття. Київ: 1995. 99 с.
10. Дробязко П.І. Українська національна школа: витоки і сучасність. Київ: Видавничий центр "Академія", 1997. 184 с.
11. Ступак Ю.П. Виховне значення українського фольклору. Київ: Знання, 1960. 32 с.

REFERENCES

1. Humeniuk A.I. Ukrainski narodni tantsi. [Ukrainian folk dances] Kyiv: Naukova dumka, 1969. pp. 612 [in Ukrainian].
2. Zaitsev Ye.V. Osnovy narodno-stsenichnoho tantsiu. [Basics of folk stage dance] Kyiv: Mystetstvo, 1975. pp. 223 [in Ukrainian].
3. Zaitsev Ye.V. Osnovy narodno-stsenichnoho tantsiu. [Basics of folk stage dance] Kyiv: Mystetstvo, 1975–1976. pp. 285 [in Ukrainian].
4. Shevchuk A. S. Ukrainske narodne tantsiuvalne mystetstvo yak osnova zahalnoi khoreohrafichnoi osvity doshkilnykiv. [Ukrainian folk dance art as the basis of general choreographic education of preschoolers] Kyiv: 2006. pp. 120 [in Ukrainian].
5. Lehka S.A. Tradytzii narodnoi kultury v ukrainskii khoreohrafii. [Traditions of folk culture in Ukrainian choreography] Kyiv: KNUKiM, 2001. pp. 173 [in Ukrainian].
6. Verkhovynets V. Teoriia ukrainskoho narodnoho tantsiu. [Theory of Ukrainian folk dance] Kyiv: Muzychna Ukraina, 1990. pp. 149 [in Ukrainian].
7. Vasylenko K.Iu. Leksyka ukrainskoho narodno-stsenichnoho tantsiu. [Vocabulary of Ukrainian folk and stage dance] Kyiv: 1998. pp. 22 [in Ukrainian].
8. Vasylenko K. Yu. Leksyka ukrainskoho narodno-stsenichnoho tantsiu. [Vocabulary of Ukrainian folk and stage dance] Kyiv: Mystetstvo, 1996. pp. 496 [in Ukrainian].
9. Bilash P. M. Deiaki osoblyvosti rozvytku ukrainskoho narodno-stsenichnoho tantsiu v 10–30-h rokakh XX stolittia. [Some features of the development of Ukrainian folk stage dance in the 10-30s of the 20th century] Kyiv: 1995. pp. 99 [in Ukrainian].
10. Drobiazko P.I. Ukrainska natsionalna shkola: vytoky i suchasnist. [Ukrainian national school: origins and modernity] Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiiia", 1997. pp. 184 [in Ukrainian].
11. Stupak Yu.P. Vykhovne znachennia ukrainskoho folkloru. [Educational significance of Ukrainian folklore] Kyiv: Znannia, 1960. pp. 32 [in Ukrainian].